



Jeanne d'Arc door Peter Paul Rubens (1620).

Mariska de Bone en Fardau Mulder

Het wonderbaarlijke laten bestaan

Een interview met Theu Boermans over theaterproductie
Jeanne d'Arc

Vanaf februari speelt Het Nationale Theater de voorstelling *Jeanne d'Arc* naar het stuk *Die Jungfrau von Orléans* van Friedrich Schiller. *Groniek* sprak met regisseur Theu Boermans over de keuze voor Schiller, het regisseren van historische stukken en de actuele waarde van het verhaal van Jeanne d'Arc.

Om het verhaal van Jeanne d'Arc (1412-1431) hangt een zweem van mysterie. Wat er feitelijk waar is van de mythe rondom het meisje dat in opdracht van God een cruciale rol speelde in de Honderdjarige Oorlog (1337-1453), is verre van zeker. Jeanne, een Franse boerendochter, zou op jonge leeftijd een religieuze openbaring hebben gehad waarna zij zich wierp in de strijd tegen de Engelsen en hielp Orléans te heroveren. In 1431 werd zij beschuldigd van ketterij en eindigde ze uiteindelijk op de brandstapel. Jeanne d'Arc werd in 1920 heilig verklaard door de Rooms-Katholieke Kerk en werd een boegbeeld van het Franse nationalisme. Naast een onuitputtelijke bron voor historisch onderzoek – afgelopen jaar werd Jeanne's openbaring nog geïnterpreteerd als een epileptische aanval – is dit romantische verhaal al eeuwenlang een inspiratie voor kunstenaars en schrijvers.¹ Onder anderen William Shakespeare, Voltaire, George Bernard Shaw en Peter Paul Rubens baseerden zich in hun werk eens op het verhaal. Dit jaar is het de beurt aan Het Nationale Theater dat vanaf februari een 'groots opgezette tragedie' over Jeanne d'Arc naar de Nederlandse schouwburgen brengt.²

De productie is gebaseerd op *Die Jungfrau von Orléans* van Friedrich Schiller (1759-1805). De tekst die Schiller in 1801 schreef, wijkt op nogal wat vlakken af van het verhaal zoals we dat historisch kennen. Zo wordt Jeanne verliefd en vecht zij actief mee, terwijl zij in werkelijkheid waarschijnlijk vooral een leidinggevende rol vervulde in de strijdmacht. In het tweede deel van het stuk, na de verovering van Orléans, blijkt Jeanne zelfs in staat tot

moorden. Bovendien eindigt de Franse heldin niet op de brandstapel, maar sterft zij op het slagveld. Redacteuren Mariska de Bone en Fardau Mulder spraken met regisseur Theu Boermans over de opmerkelijke keuze voor Schiller, de parallellen tussen het verhaal van Jeanne d'Arc en onze huidige maatschappij, en de waarde van het presenteren van een historisch stuk aan een breed publiek.

Wat is er interessant aan het regisseren van een historisch stuk?

'Als regisseur zoek je in de Wereldbibliotheek. Het is belangrijk dat stukken actuele thema's hebben, die van alle tijden zijn en raakvlakken hebben met het heden. Dan is het vervolgens zaak om je keuze te bepalen door wat op dat moment actueel is. Het is niet zo dat ik alleen maar oude stukken regisseer, ik doe ook wel nieuwe stukken of nieuw geschreven. Maar bij het Nationaal Toneel (sinds 1 juli 2016 officieel Het Nationaal Theater, red.) is één van de beleidsplannen om te werken met stukken uit de klassieke bibliotheek. Met name vanwege het feit dat er een actualiteitswaarde in de stukken zit. Het is belangrijk dat iedereen kennis neemt van die stukken en ze kan zien en duiden.'

'Het spelen van klassieke stukken daagt je als regisseur ook uit omdat je oude teksten voortdurend moet duiden in de huidige tijd. Dat heeft toneel dan ook voor op de andere kunsten, vind ik: je moet de balans vinden tussen het actueel maken van het verhaal en tegelijkertijd ook de rijkdom van het stuk overeind houden.'

'Daarnaast is voor mij de abstractie van de discipline theater de taal. In moderne stukken is die nadruk op taal toch een stuk minder aanwezig. Daarom is het regisseren en bewerken van historische stukken, waar taal nog wel een belangrijke rol speelt, voor mij interessant.'

Hoe viel dan de keuze op Jeanne d'Arc van Schiller?

'Bij het kiezen van een stuk geef ik de dramaturgie-afdeling de opdracht te kijken naar hedendaagse dilemma's en thema's en stukken te zoeken die dit behandelen. Jeanne d'Arc is zo'n stuk waar ik al een tijd mee rondliep. Ik kende het stuk redelijk, maar ik kwam er eigenlijk op naar aanleiding van de vele jongeren die zich aanmelden voor IS. Deze jongeren hebben een religieuze roeping en zijn in naam daarvan bereid geweld te gebruiken. Wat beweegt jonge mensen om dit te doen?'

Er zijn veel stukken geschreven over Jeanne d'Arc, waarom dan specifiek het stuk van Schiller?

'Schiller is eigenlijk de eerste die formuleerde wat er in zo'n situatie in iemand gebeurt. En in dit geval in een meisje, iets dat voornamelijk Duitse schrijvers heel erg fascineerde. In veel latere adaptaties van het verhaal over Jeanne d'Arc, zoals bijvoorbeeld in de film van Luc Besson [*The Messenger: The Story of Joan of Arc* uit 1999, red.], wordt Jeanne heel freudiaans geduid. Er zit een soort seksuele hysterie onder in dat geval. Maar dat wilde Schiller niet, Schiller laat het intact. Hij wil het wonderbaarlijke laten bestaan.'

'Schiller was goed bevriend met Goethe; hij heeft aspecten die ook Heinrich von Kleist en Georg Büchner [Duitse schrijvers en tijdgenoten van Goethe en Schiller, red.] hebben, namelijk de hele pathologische en duistere, donkere kant. Hij noemt dit zoiets als een donker totaalidee. De drang om het leven zin af te dwingen, desnoods met geweld, is hierbij van groot belang. Eigenlijk zit daar het besef achter dat God niet bestaat en dat men het daarom zelf maar moet doen. Maar je kan daarbij God gebruiken om je daden te legitimeren.'

'Bij Jeanne zie je dat ook. Ze is op een leeftijd, zestien of zeventien, dat ze volwassen moet worden in maatschappelijk en seksueel opzicht en de rol van een vrouw in de samenleving moet gaan innemen. Dat baart haar zeer veel zorgen en dat in een tijd dat de wereld in puin ligt en onoverzichtelijk is. Frankrijk en Engeland waren in oorlog, Frankrijk lag op z'n kont. Er was chaos overal want er was geen leider meer, en bovenal, geen duidelijkheid.'

'Eigenlijk zie je dat bij jonge mensen nu ook, zeker als je een andere religieuze achtergrond hebt en je totaal in de war bent. Als de 'ware' God niet meer bestaat en er veel verleidingen zijn, welke rol moet je dan spelen in de maatschappij? Die angst om volwassen te worden, gecombineerd met het gebrek aan houvast aan de wereld om je heen, is vaak het moment waarop dit soort romantische utopieën ook tevoorschijn komen.'

Dus de essentie van het stuk is voor u een jongere die in een chaotische wereld leeft, chaos in zichzelf heeft en daarom houvast zoekt in radicalisering?

'Ja, iemand die het leven zin probeert te geven! Eerst is het in de vorm van een missie om de orde te herstellen. Dat is in zekere zin wat een Syrië-ganger ook doet: de goddelijke orde herstellen.'

'Wat mij fascineert is dat de jongeren die zich aanmelden bij IS niet per definitie zwaar religieus zijn opgevoed, maar simpelweg hier in het Westen hun plek niet kunnen vinden en om die reden de missie aangaan. Naar

mijn idee duidt dat heel erg op een sociaal en psychologisch probleem en ik denk dat je daar moet beginnen om mensen te behoeden. Maar dat heeft natuurlijk ook met de omgeving te maken. Kunnen ze meedoen of niet? Kunnen ze een rol spelen in hun eigen samenleving?'

Wilt u dan die radicalisering begrijpelijk maken voor de mensen die de voorstelling bezoeken?

'Nou ja, het blijft natuurlijk een toneelvoorstelling. De meeste toneelvoorstellingen werken op drie niveaus: emotioneel, visueel en intellectueel. Visueel is het decor en het geheel van wat de toeschouwer ziet. Het emotionele niveau is wat de acteurs zichzelf allemaal aandoen om de emotie op te wekken, daarin zit de identificatie met het publiek dan ook. Het intellectuele niveau verloopt via de taal. Als die dingen op een gelijk niveau in elkaar schuiven, wanneer je je identificeert met Jeanne, is het de vraag hoe ver het publiek bereid is mee te gaan met het meisje. Dat is de beste manier om te leren.'

Dus u wilt met uw voorstelling mensen aanzetten tot nadenken?

'Ja natuurlijk, tenminste dat is mooi meegenomen. Echter, de functie van het theater als *Bildungsanstalt*, zoals die vroeger was, is inmiddels wel verdwenen. Theater is niet meer het morele kompas voor mensen, het is er niet meer om mensen te vertellen hoe ze moeten leven.'

'We zitten ook met het probleem dat het publiek veel minder ontvankelijk is geworden voor taal. Luisteren is heel erg lastig voor het publiek. Maar ik probeer ze wel te verleiden tot luisteren. Dat is de muziek en dat is de betekenis erachter, de taal. Kijken kunnen ze op televisie en film ook, maar naar toneel kom je ook om te luisteren. En om ze dan in de schoonheid, helderheid en klaarheid van de tekst van Schiller binnen te kunnen voeren, moet ik er als regisseur voor zorgen dat de mensen bij de les blijven. De concentratieboog van mensen is tegenwoordig niet meer zo groot. Maar daar probeer ik wel het uiterste in op te zoeken.'

Jeanne d'Arc is een belangrijk figuur voor de Franse nationale identiteit. Zou ze ook als een voorbeeld kunnen dienen voor het bevorderen van een nationaal eenheidsgevoel in Nederland?

'Nee, want een natiestaat zijn we niet en dat zullen we ook nooit worden. Daar verklaar ik ook het succes van *Soldaat van Oranje* [de musical die Theu lange tijd regisseerde, red.] mee. Mensen gaan daar naartoe omdat het een

eenheidsgevoel geeft; gevoel geeft dat we één land zijn. Ons land wil een eenheid zijn maar dat zijn we natuurlijk helemaal niet. We zijn eerder een zoveelste provincie van Duitsland, ook in cultureel opzicht.'

Dus Nederlanders hebben wel behoefte aan een gevoel van eenheid?

'Ik denk het wel, het heeft ook te maken met de globalisering. We vallen, uit angst, steeds weer terug op onze eigen gemeenschap. Daarbij wil je weten tot wie je behoort en wie er verder tot die groep behoren.'

'Maar ik denk niet dat het uiteindelijk daarom gaat in het stuk. Het gaat me eigenlijk in de eerste instantie om het uitzoeken of er parallellen zijn tussen Jeanne 'd Arc en de huidige tijd. Hierbij kan je kijken naar IS, maar ook naar zoiets als een *Occupy*-beweging of de opkomst van zogenaamde alternatieve banken, waar geen geweld gebruikt wordt. Echter, willen ze hun utopie verwerkelijken, dan zullen ze dat wel moeten gebruiken.'

'Kijk, de straat op gaan en demonstreren doen we wel. Maar echt mensen doodschieten, daar wordt door veruit het merendeel van afgezien. De meeste mensen gebruiken dan hun gezonde verstand en offeren zichzelf niet. Maar wil je de utopie waarmaken, dan zal je die met geweld moeten veroveren. En dat is wat Schiller zo goed laat zien, wanneer hij Jeanne in het stuk iemand laat vermoorden.'

Denkt u dat het gebruik van geweld noodzakelijk is om iets te veranderen in onze huidige maatschappij?

'Nou ja, de politieke winkel loopt wel en dat is voor veel mensen saai. Zoals George Bataille (1897-1962) zei: vrede is eigenlijk niets anders dan het opmaken voor een volgende vernietiging. 'De volgende vernietiging' omdat het collectieve offerritueel wat er in oorlogen is ingebakken zit in de mensheid. Het is een manier om het leven zin af te dwingen, want dan weet je weer wat je hebt. Maar het is natuurlijk wel heel ellendig als er veel bloed vergoten wordt en dat beseffen mensen dan ook.'

'Omdat de werkelijkheid om ons heen zo complex en chaotisch is, komt hij ons steeds meer als fictie voor. Zeker nu, door alle media krijg je zoveel mee over alle ellende in de wereld. Het is teveel om er werkelijk nog wat bij te voelen. Dat betekent dat men bij fictie steeds meer wil voelen, waardoor televisieprogramma's als *Spoorloos* en *The Voice of Holland* populair zijn. Daarin moeten échte mensen écht huilen. Het is een teken van het verval van een samenleving, dat men met fictie (iets dat toneel ook is natuurlijk) de werkelijkheid afdwingt. En dat is een beetje wat Jeanne ook doet.'



Afbeelding: Sallie Harmsen als Jeanne d'Arc voor de productie van Het Nationale Theater.

Jeanne d'Arc speelt van 7 februari tot en met 30 april 2017 door het hele land. Woensdag 19 april is het te zien in de Stadsschouwburg in Groningen. Voor die voorstelling mag Groniek één keer twee kaarten weggeven. Om kans te maken stuurt u voor 1 maart een historische quote naar groniek@rug.nl of per brief naar ons adres (zie colofon). De beste/leukste/prikkelendste historische quote verschijnt tevens op onze volgende boekenlegger.

Noten

1. Zie: Nicolas Nicastrò, Fabienne Picard, "Joan of Arc: Sanctity, witchcraft or epilepsy?" *Epilepsy & Behaviour* 57, part B (April 2016), 247-250.
2. Zo werd de productie omschreven in het persbericht.